

Goed geframede dierentaal

Onze woordkeus bepaalt ons dierbeeld. *Schattig schoothondje* of *opgewonden keffertje*? *Ongedierte* of *nuttig beest*? Het is maar hoe je het beschrijft.

✍ **Lindi Boeije en Sarah Gagestein** (bureau Taalstrategie)

Heeft een kat ‘klauwen’ of ‘poezelige pootjes’? Allebei, eigenlijk, al naar gelang de situatie, maar door voor *klauwen* te kiezen haal je het beeld van de nietsontziende vogelmoordenaar dichterbij, en bij *poezelige pootjes* dat van de aanhankelijke huisgenoot die op de bank ligt te spinnen. Elk woord waarmee we een dier beschrijven, geeft een klein duwtje aan het beeld dat bij de luisteraar ontstaat. Is een hond ‘je beste kameraad’ of een ‘stoepvervuiler’? Zijn koeien ‘lopende melkfabriekjes’, of ‘knuffeldieren’? Laten we ons huisdier ‘inslapen’ of ‘euthanaseren’? Worden kippen bij een vogelgriepdreiging ‘afgemaakt’ of worden ze ‘geruimd’? Wat zeggen we als we het over dieren hebben, tussen de regels door? Kortom, hoe framen we dieren en alles wat met ze te maken heeft?

Frames gebruiken we om met onze woordkeuze een eigen visie aan een onderwerp mee te geven. Woorden zijn dan de lens die bepaalt hoe we naar dieren kijken. Noem je een pakezel of trekpaard een ‘hulpdier’, dan klinkt dat anders dan een ‘lastdier’ – dezelfde rol, totaal andere framing. De woorden die we kiezen, schilderen niet alleen een beeld van dieren, maar ook van hoe wij ons tot dieren verhouden en hoe we met ze omgaan. Door het te hebben over ‘dierenwelzijn’ en ‘dierenrechten’ vestig je de nadruk op onze verantwoordelijkheid respectievelijk de autonomie van dieren.

De wolf rukt op

De mens heeft altijd dieren om zich heen gehad, zowel huisdieren als ‘wilde’ (en zelfs gevaarlijke) dieren, en vaak hebben die daar een hardnekkig, blijvend frame aan overgehouden. Sommige geven een gunstig beeld van een dier, andere zijn ronduit negatief. Ratten, bijvoorbeeld, zijn voor de meeste mensen vrijwel synoniem met ‘ongedierte’. Maar volgens de website van Milieu Centraal biedt de aanwezigheid van ratten ook voordelen: “Ratten zijn

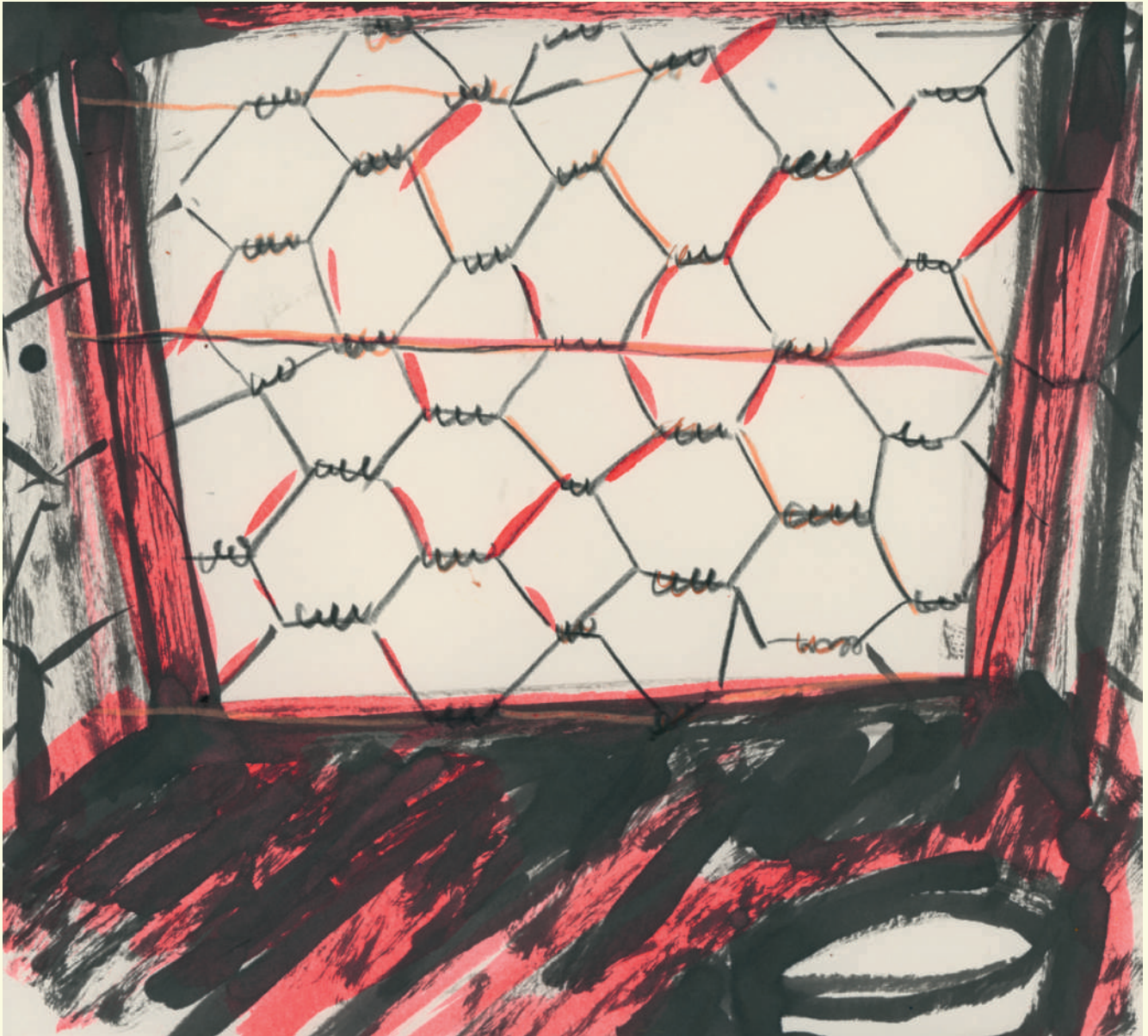
nuttige beesten in de natuur en ook in de stadse omgeving helpen ze mee om rommel op te ruimen.” Dat is weer een heel ander frame. Dus moet je ratten dan ‘bestrijden’ of slechts ‘beheersen’?

Ook wolven hebben het zwaar te verduren, qua reputatie. Van jongs af aan krijgen we een frame voorgeschoteld dat wolven vooral als gevaarlijk voorstelt: denk aan ‘Roodkapje’, ‘De drie biggetjes’ en ‘De wolf en de zeven geitjes’. Dat gevaarlijke imago is ook dominant in de media. Kranten spelen in op wolvenangst, met koppen als “Opnieuw slachtpartij in Oosterwolde: wolf doodt 32 schapen” of “Wolf rukt op naar bewoonde gebieden.” Wat moeten we aan met die “probleemwolven” waar het steeds vaker over gaat? Wel, dat ligt er maar net aan door welke bril je ze bekijkt. Schaapsherders zijn ze liever kwijt dan rijk, maar natuurbeschermers framen wolven heel anders. Met bewoordingen als “wildstandbeheerder” en “symbool van biodiversiteit” leggen ze juist de nadruk op de belangrijke rol van de wolf in het ecosysteem.

Zorgzame orang-oetan

Met de wilde dieren in onze directe omgeving moeten we dus zien samen te leven, maar er zijn andere die we nooit in hun natuurlijke omgeving zullen zien. Ze leven ver van ons vandaan, maar we kijken er wél graag naar, in dierentuinen of in natuurdocumentaires op tv, en dan verandert ook het frame waarmee we ze waarnemen.

*Worden dieren ‘gehuisvest’
of ‘opgesloten’?*

Zo zie je in natuurfilms vaak gebeuren dat er op dieren menselijke eigenschappen geprojecteerd worden. Zulke films lijken soms net dramaserieën, maar dan met dieren in de hoofdrol. Denk aan de ‘toegewijde moederpinguïn’ die zichzelf opoffert voor haar kuiken, of de ‘zorgzame orang-oetan’ die met veel geduld haar kleintje opvoedt. Door dieren menselijke trekjes te geven, wordt hun verhaal herkenbaar én meeslepend. Opeens is die pinguïn niet zomaar een vogel, maar een ouder met ambities. Natuurlijk heeft dit ook een keerzijde: we zien dieren dan niet meer als onderdeel van een groter ecosysteem waarin al die soorten elkaar en de natuur in balans houden. Die emotionele

karaktertoekenning is overigens de reden waarom sommige dierentuinen hun dieren geen namen meer geven: het zijn wilde dieren met een functie in de natuur en geen personages in een film.

Diergerichte taal

Dierentuinen gaan sowieso zorgvuldig om met hun woorden als ze het over dieren en hun leefomgeving hebben. Zo lezen we op de website van Artis dat hun dieren in een “verblijf” zitten. Mensen die van mening zijn dat wilde dieren niet opgesloten horen te zitten, zullen dit liever reframe tot ‘gevangen zitten in een hok of kooi’. →

We willen toch allemaal dat onze kat het beste uit alle negen levens haalt?

Maar zo zien de dierentuinen het niet. Zij werken mee aan soortbehoudprogramma's ('natuurbehoud buiten het natuurlijke leefgebied van het dier'), en dan is het plaatsen van dieren in een 'aan het dier aangepast verblijf' juist iets goeds: je draagt hiermee bij aan de biodiversiteit.

De Rotterdamse dierentuin Blijdorp formuleert het als volgt: "Wij veranderen van dierentuin naar organisatie voor natuurherstel", en zij spreken dan ook van hun "bewoners". In Dierenpark Amersfoort heten die dan "dierbewoners", en hun chimpansees verblijven in de "Chimpanseevallei". Wil je doneren voor een specifiek dier? Dan kun je bij de diverse dierenparken dit dier "adopter". Het is allemaal positieve, diergerichte taal. Het frame is dat wij iets voor de dieren doen, in plaats van dat zij er zijn voor ons entertainment.

Proefdieren

Maar dieren zijn er niet alleen om naar te kijken – we exploiteren ze ook. Op boerderijen bijvoorbeeld. De taal die wordt gebruikt om over boerderijdieren te praten, heeft met verschillende frames te maken. Is er sprake van 'productievee' of juist van 'landbouwhuisdieren'? Worden ze 'gehuisvest' of 'opgesloten'? En gebeurt dat dan in 'stallen met weidegang' of in 'megastallen' en 'varkensflats'? Eigenlijk is elk woord in de vorige zin aanleiding tot een pittige discussie, en de taal rond boerderijdieren is inmiddels behoorlijk gepolariseerd. Een interessant nieuw begrip hierbij is 'natuurlijk gedrag' – een graadmeter voor diervriendelijkheid. Kunnen de dieren zich gedragen zoals ze dat zelf graag zouden willen? De Partij voor de Dieren wilde dit begrip in Nederland vastgelegd hebben in de Wet dieren, maar het (geaccepteerde) wetsvoorstel is vorig jaar toch weer afgeblazen.

Dieren die zich in ieder geval niet kunnen gedragen zoals ze dat willen, zijn de proefdieren die voor de wetenschap gebruikt worden. In dit domein, waar medicijnen en producten op dieren worden getest, is sprake van sterk tegenovergestelde frames. Tegenstanders spreken van dierenmishandeling en vinden dat dierenrechten hier met voeten getreden worden. De dierenrechtenorganisatie Animal Rights schrijft dat dieren als "testobjecten" worden gebruikt – waarbij het woord *object* meteen gevoelsmatig weergeeft wat daar mis mee is. In de wetenschap zelf spreekt men liever van "diermodellen". Tot slot gebruikt de sector ook nog de termen 'genetisch gewijzigde dieren' en 'genetisch gemodificeerde dieren'. Critici hebben het liever

over 'genetisch gemanipuleerd': dat klinkt een stuk gevaarlijker.

Baasje of begeleider

Er zijn ook dieren die het vaak heel goed hebben, en dat zijn onze huisdieren. Hun welzijn gaat ons aan het hart. Bedrijven haken daarop in door ons aan te spreken op onze sentimenten. Het kattenvoermerk Whiskas zegt het bijvoorbeeld zo: "In welke levensfase je kat ook zit, we hebben meer dan voldoende tips om je kat gelukkig te houden." Dit benadrukt niet alleen onze zorgzaamheid, maar versterkt ook het idee dat het welzijn van onze huisdieren net zo belangrijk is als dat van onszelf. Want zeg nou zelf: we willen toch allemaal dat onze kat het beste uit alle negen levens haalt?

Maar hoe zit het nou eigenlijk: zijn we de 'baasjes' van onze huisdieren, of zijn ze 'huisgenoten' en maken ze deel uit van het gezin? En: ben je 'baasje' of 'begeleider' als je met je hond op puppycursus gaat bij een hondenschool om een diploma te halen? En wie is eigenlijk de cursist? Soms de een, soms de ander – dat ligt er maar net aan hoe je het frameet. ■

Bibi Dumon Tak

Gelijk benaderen

In mijn tijd als vrijwilliger bij de Dierenambulance Amsterdam mochten we niet over dode dieren spreken. Dat zou mensen aan het schrikken kunnen maken. "Ook niet als het om een duif gaat?", vroeg ik. "Ook niet als het om een duif gaat", zeiden ze.

Het is een mooie gedachte om alle dieren gelijk te benaderen. Om niet in soorten te denken. Het woord *plaagdier* zou in dat geval verdwijnen. Net als het militaristisch en vijandig klinkende *invasieve soorten*. Door halsbandparkieten op die manier te duiden kunnen ze eigenlijk geen goed meer doen. Terwijl het prachtige vogels zijn. Ze schreeuwen alleen een beetje. En ze zijn ook wel brutaal. Maar als mensen er een gewond op straat zien zitten, zijn ze allemaal vergeten hoe ze eerst over het dier dachten. Zelfs een gewonde rat willen ze redden.

Zelf wist ik niet dat ik medelijden kon voelen voor een slang met een gebroken staart. Hij was meegenomen naar een discotheek, en iemand was tijdens het dansen op hem gaan staan. De Dierenambulance werd gebeld omdat de eigenaar onvindbaar was. Het beest is liefdevol opgevangen in een reptielenopvang. Het is omdat dieren geen woorden hebben, en daardoor onschuldig zijn. Ook reptielen.